

Dilorom XUDAYBERDIYEVA,
 Guliston davlat univertiteti 2 – bosqich doktoranti
 E-mail: diloromx@mail.ru
 Tel.: +998973252012

Psixologiya bo'yicha falsafa doktori, dotsent v.b B.Norbekova taqrizi asosida

O'SMIRLARDA OBSESSIV KOMPULSIV BUZILISHNING PAYDO BO'LISHI SABABLARI

Аннотация

Ushbu maqolada obsessiv kompulsiv buzilishning tasnifi, o'smirlarda uchrash holatlari va sabablari tahlil qilingan. Obsessiv kompulsiv buzilishning diagnostikasi va profilaktikasiga oid xulosalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: obsessiya, kompulsiya, dizfunksiya, psixologik muammolar, ruhiy tushkunlik, qo'rquv, stress, bulling, nevroz, impuls, obsessiv fikrlar.

ПРИЧИНЫ ОБСЕССИВНО-КОМПУЛЬСИВНОГО РАССТРОЙСТВА У ПОДРОСТКОВ

Аннотация

В статье анализируется классификация обсессивно-компульсивного расстройства у подростков, его возникновение и причины. Представлены выводы по диагностике и профилактике обсессивно-компульсивного расстройства.

Ключевые слова: навязчивость, компульсия, дисфункция, психологические проблемы, депрессия, страх, стресс, издевательства, невроз, порыв, навязчивые мысли.

CAUSES OF OBSESSIVE-COMPULSIVE DISORDER OF TEENAGERS

Annotation

This article analyzes the classification of obsessive compulsive disorder, its occurrence and causes in adolescents. Presented conclusions on the diagnosis and prevention of obsessive compulsive disorder.

Key words: obsession, compulsion, dysfunction, psychological problems, depression, fear, stress, bullying, neurosis, impulse, obsessive thoughts.

Kirish. Hozirgi kunda, jadal global o'zgarishlar, raqamli texnologiyalar orqali qibul qilinayotgan axborotlarning ko'pligi inson ruhiy holatiga albatta o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolmaydi. Psixologik muammolar nafaqat inson sog'ligiga negativ ta'sir qiladi, balkim uning jismoniy harakatini ham cheklashga sabab bo'lishi yoki ba'zi psixologik muammolar boshqa yanada kattaroq psixologik kasallikka olib kelishi mumkin.

So'nggi o'n yillikda, Jahon Sog'liqni saqlash tashkilotining statistikasiga ko'ra, dunyodagi har sakkizinchi odamda psixologik muammo bor; ruhiy kasalliklar fikrlash, hissiyotlarni boshqarish yoki xatti-harakatlarda sezilarli buzilishlarni o'z ichiga oladi; Ruhiy kasalliklarning ko'plab turlari mavjud, ruhiy kasalliklarning oldini olish va davolashning samarali usullari mavjud, lekin aksariyat odamlar samarali davolanmaydilar.

Haligacha "obsessiv-kompulsiv buzilish" deb ataladigan holatning aniq va har tomonlama ta'rifi uchun yagona tushuncha mavjud emas. Bundan tashqari, "ma'lumotni obsessiv saqlash", "munosabatlardagi obsessiv shubhalar", "obsessiv rashk" kabi obsessiyalarni alohida guruhlarga ajratishga harakat qilganda, obsessiv kompulsiv buzilishlarning yangi turlari paydo bo'lmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlil. Obsessiv kompulsiv buzilish haqida gap ketganda obsessiya va kompulsionaning bir – biridan farqini aniqlab olishimiz kerak. "Obsessiya" – bu "qo'rquvga soluvchi fikrlarning paydo bo'lishi", "kompulsiya" – yomon hayollardan holi bo'lish bajariladigan harakatlar. Obsessiv hodisalar uzoq vaqtdan beri ma'lum. Miloddan avvalgi IV asrdan boshlab, obsessiyalar melanxoliya kasalligining alomatlaridan biri hisoblangan. Gippokrat esa obsessiv buzilishni "Uzoq vatq davom etuvchi qo'rquv va tushkunlik" kasalligi deb ta'riflagan.

Obsessiv kompulsiv buzilishning birinchi klinik tavsifi Feliks Platerga tegishli hiosblanadi (1614). 1621 – yilda Robert Barton o'zining "Melanxoliya anatomiyasi" kitobida o'limdan qo'rqish obsessiv holatini tasvirlab berdi. Shunga o'xshash obsessiv shubhalar va qo'rquvlar 1660 yilda Jeremi Teylor va Else episkopi Jon Mur tomonidan tasvirlangan [21]. 17-asrda Angliyada obsessiv holatlarni "diniy melanxoliya" bilan bog'lashgan, hattoki Xudoga haddan tashqari bag'ishlanish tufayli yuzaga kelishi mumkin deb ham hisoblashgan.

19 asrda "nevroz" termini keng tarqaldi va obsessive buzilish ham shu kasallik bilan bog'landi. Obsessiyalar alahsirash holatlaridan, kompulsiyalar esa impulsive harakatlardan farqlana boshlandi. Aynan o'sha davrda Psixiatrlar obsessiv kompulsiv buzilishlarni hissiyotlar, iroda yoki intellektning buzilishi sifatida tasniflash kerakmi yoki yo'qligini muhokama qilishdi.

1827 – yilda Jan Etyen Dominik Eskirol obsessiv kompulsiv buzilishni (folie de doute) "gumon kasalligi" deb tasvirladi. Jan Etyen Dominik Eskirol obsessiv kompulsiv buzilishni aqlning yoki irodaning buzilishi deb tasniflashda ikkilandi[21].

I.M.Balinskiy 1858 – yilda hamma obsessiv holatlarda mantiq yo'qligini aytib o'tib, "obsessiv holat" terminini taklif qildi.

Fransuz psixiatriya maktabining vakili Benedikt Avgustin Morel 1860 yilda obsesif holatlarning sababini vegetativ nerv sistemasi kasalligi [23] tufayli his-tuyg'ularning buzilishi deb hisoblagan bo'lsa, nemis maktabi vakillari V. Grizinjer va uning shogirdi Karl-Fridrix-Otto Vestfal 1877 – yilda ular intellekt boshqacha tarzda ta'sirlanmagan va obsessive hayollar ongdan haydab bo'lmasligini va ular paranoyaga o'xshash fikrlash buzilishiga asoslanganligini ta'kidladi. Aynan Karl Fridrix Otto Vestfalning "Zwangsvorstellung" atamasi , ingliz tiliga "obsession", va AQShda – ingliz "compulsion" so'zlaridan ushbu psixologik buzilishning zamonaviy nomi kelib chiqdi.

P. Jane va boshqa mualliflar obsessiv kompulsiv buzilishni asab tizimining tug'ma xususiyatlaridan kelib chiqadigan kasallik deb hisoblashgan [23]. 1910-yillarning boshlarida Zigmund Freyd obsessiv-kompulsiv buzilishlarni alomatlar sifatida namoyon bo'ladigan ongsiz konfliktlarga bog'ladi.[25] E. Kraepelin uni psixogeniyalar qatoriga emas, balki manikal-depressiv psixoz va paranoyya [23][26] bilan birga "konstitutsiyaviy ruhiy kasalliklar" qatoriga qo'ydi. Ko'pgina olimlar buni psixopatiyaga, K. Kolle va boshqalar - shizofreniya kabi endogen psixozlarga bog'lashdi[23], ammo hozirgi vaqtda u nevrozning tarkibidagi og'ish sifatida tasniflanadi

Tadqiqot metodologiyasi. O'smirlik davri bolaning ijtimoiy faolligining jadal rivojlanishi va qayta tuzilishi bilan ajralib turadi. Bola hayotining barcha sohalarida kuchli o'zgarishlar ro'y beradi, bu yosh bolalikdan kattalikka "o'tish davri" deb nomlanishi bejiz emas. O'smirlik shaxsiyatning rivojlanish bosqichi, nazorat ostida bo'lgan bolalikdan mustaqil hayotga o'tish jarayoni sifatida qaraladi. Bu vaqtda xulq-atvorning barqaror shakllari, xarakter xususiyatlari va hissiy javob usullari shakllanadi, ular kelajakda kattalar hayotini, uning jismoniy va ruhiy salomatligini belgilaydi. Shuning uchun ham o'smir shaxsining sog'lom rivojlanishiga to'sqinlik qilmaydigan, aksincha, rag'batlantiruvchi sharoitlarni ta'minlashda oila muhitining o'rni juda katta. O'smirlik davrida obsessiv kompulsiv buzilishning Yel – Braun shkalasi orqali aniqlanish davrida 23 ta holatdan 13 tasida og'ir darajasi aniqlangan. Obsessiv kompulsiv buzilish ijtimoiy iqtisodiy kelib chiqishidan qat'iy nazar har qanday insonda uchrashi mumkin. Shuning uchun obsessiv kompulsiv buzilishni tadqiqotlarini ijtimoiy guruhlarda bo'yicha olib borish xato hisoblanadi. Tadqiqotlarga ko'ra, obsessiv kompulsiv buzilish alomatlari bor respondentlarning 1,5% yuqori ijtimoiy tabaqaga, 23,81% yuqori o'rta sinfga va 53,97% o'rta tabaqaga tegishli[10]. obsessiv kompulsiv buzilishi aqliy faoliyat darajasi bilan bog'liq. Kollejni tamomlaganlar orasida obsessiv kompulsiv buzilishi darajasi oliy ma'lumotga ega bo'lmaganlarga (3,4%) nisbatan pastroq (1,9%). Shu bilan birga, oliy ta'lim muassasasini bitirganlar orasida yuqori darajali bitiruvchilar orasida chastota yuqori (mos ravishda 3,1%: 2,4%).

Obsessiv Kompulsiv buzilish oila qurmagan yosh yigitlarda 48% uchraydi. Agar obsessiv kompulsiv buzilish og'ir darajada bo'lsa, oila qurish ehtimolligi past bo'ladi yoki oila qurilsa ham oilada muammolar kelib chiqadi.

Tahlil va natijalar. Psixastenik xarakterga ega bo'lgan odamlar boshqalarga qaraganda obsessiv holatlarning paydo bo'lishiga ko'proq - shubhali, xurofotli, hissiy jihatdan o'zgaruvchan, dramatik hodisalarga moyil insonlar uchraydi.

Bundan tashqari, obsessiv kompulsiv buzilishlarga olib keluvchi omillar mavjud masalan:

Ruhiy travma va ular bilan bog'liq xotiralar va tajribalar.

O'tmishda qo'rquv hissini uyg'otgan stimullarning kelajakdagi hayotda takrorlanishi;

Jiddiy stressga sabab bo'lgan ziddiyatli vaziyatlar.

Ko'pincha kasallik bolalik va o'smirlik davrida aniqlanadi. Obsessiv kompulsiv buzilishning katta qismi 30 yoshgacha bo'lgan davrda ham uchraydi. 6 yoshgacha bo'lgan bolalarda obsessiv kompulsiv buzilish ko'pincha qo'rquv (fobiya) shaklida o'zini namoyon qiladi. Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarda obsessiv kompulsiv buzilish obsessiya (obsessiv harakatlar) shaklida namoyon bo'ladi.

Obsessiv impulslar - bu boshqalarga qaratilgan salbiy harakatlarni bajarishga intilish (masalan, inson jamiyatda qabul qilinishi mumkin bo'lmagan xatti-harakatlarga ehtiyoj sezadi). Ko'pincha bunday fikrlar jinoyiy mazmunga ega bo'lgan antisosialdir. Shu bilan birga, obsessiv impulslar o'smirning ongida yashaydi, u tomonidan nomaqbul narsa sifatida qabul qilinadi va amalga oshirilmaydi.

Marosimlar shaklida namoyon bo'lgan obsessiyalar, ma'lum bir harakatni ko'p marta bajarishga bo'lgan obsessiv istaklar shaklida gavdalanadi. Qo'rquvni yengish yoki xijolatni yashirish uchun o'smirlar himoya funksiyasiga ega bo'lgan harakatlarni bajarishlari mumkin. Misol uchun, agar ommaviy chiqish bo'lsa-yu, lekin qo'rquv hissi hayajonni yengishga imkon bermasa, ular qandaydir "sehrli" harakatlarni - so'zlarni, ixtiyoriy tana harakatlaridan yoki qo'shiqdan naqarotnikuylashdan foydalanadilar.

Bolalarda kompulsivning obsessiv kompulsiv buzilishning belgisi shaklida namoyon bo'ladigan belgilari quyidagilardan iborat:

kayfiyat o'zgarishi;

ortiqcha ovqatlanish;

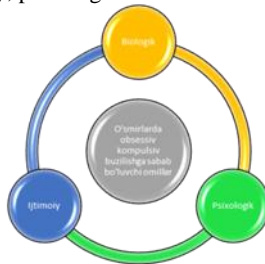
simmetriya istagi;

har qanday faoliyat turiga haddan tashqari ishtiyoq (bola kesadi, haykaltaroshlik qiladi, chizadi va o'zini to'xtata olmaydi);

ko'chadagi narsalarni, zinapoyalarni yoki asfaltidagi yoriqlarni ma'nosiz hisoblash.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda rivojlanayotgan fobiyalar ham bolalarda kompulsiv-obsessiv buzilish belgilari hisoblanadi. Qorong'ilik, balandliklar, cheklangan joylar, olomondan qo'rqish; yolg'izlik qo'rquvi, o'tkir narsalarning baland tovushlari va boshqalar. bolaning ruhiyatini qo'rqinchli narsalar va hodisalardan himoyalaniшни "izlashga" majburlaydi. Himoya reaksiyasi sifatida muayyan harakatlar algoritmini bajarish uchun obsessiv istak shakllanadi.

O'smirlarda obsessiv kompulsiv buzilishning aniq sabablari yo'q. Psixiatriyada bu hodisani ochishga urinishlar qilingan. Nima uchun o'smirda obsessiv kompulsiv buzilish paydo bo'lishini tushuntiruvchi bir nechta variantlar mavjud. Ular turli omillarga asoslanadi: biologik, ijtimoiy, psixologik.

1 – rasm. Obsessiv kompulsiv buzilishga sabab bo'luvchi omillar

Biologik omil. Obsessiv fikrlar ustun bo'lgan o'smirning ruhiy holatidagi o'zgarishlar markaziy asab tizimi faoliyatidagi turli xil buzilishlarga (xususan, miya neyrotransmitterlarining disfunktsiyasi), stafilokokk infeksiyasi tufayli miyaning shikastlanishiga asoslanadi (stafilokokklarning ta'siri tufayli hujayralarning nobud bo'lishi). O'smirlarda obsessive kompulsiv buzilishning biologik sabablari orasida irsiyat ko'pincha tilga olinadi. Agar ota-onalar ruhiy kasallikka chalingan bo'lsa, bolada ruhiy kasallik rivojlanishi ehtimoli ko'proq.

Ijtimoiy omil. Bulling, ota-onalarning yomon munosabati, qattiq nazorat - bularning barchasi ruhiy kasalliklarning rivojlanishiga olib keladi. Ko'pincha bolaning maktabdagi haddan tashqari yuklamasi ham sabab bo'lishi mumkin.

Psixologik omil. Agar bola ruhiyatiga shikast yetkazgan va salbiy hissiy reaksiyaga sabab bo'lgan voqeani boshdan kechirgan bo'lsa, unda obsessive kompulsiv buzilish rivojlanish ehtimoli ortadi. Patologik jarayonning boshlanishi uchun qo'zg'atuvchi omil aqlan chegaradan tashqariga chiqadigan xarakterli xususiyatlar bo'lishi mumkin (doimiy tozalikka intilish; infeksiyani yuqtirish, kasal bo'lish qo'rquvi va boshqalar).

O'smirlarda obsessiv kompulsiv buzilish patogenezi murakkab va yaxshi o'rganilmagan. Umumiy fikrga ko'ra, kasallik miyaning disfunktsiyasi natijasida rivojlanadi. Serotonin darajasining yetarli emasligi impulsning neyronlarga o'tishiga to'sqinlik qiladi.

Obsessiv kompulsiv buzilish noma'lum qo'rquvga asoslangan bo'lib, u fikrlar va harakatlarni falaj qiladi. Ammo inson tanasi shunday yaratilganki, tashvish va hissiy beqarorlik fonida himoya aqliy mexanizmlari faollashadi, bu esa odam o'z qo'rquvini bilishiga olib keladi. Va qanchalik tez-tez qo'rquv paydo bo'lsa, odam o'zini himoya qilishga va salbiy fikrlarni haydashga harakat qiladi.

Obsessiv kompulsiv buzilishi bor o'smirlar 3 bosqichdan o'tadilar:

Tushunmaslik va rad etish bosqichi. O'smir nima bo'layotganini tushunmaydi. Uni kutilmaganda paydo bo'ladigan asotsial xarakterdagi fikrlar bezovta qiladi. U ularning bema'nilik va absurdligini tushunadi, lekin ulardan qutulolmaydi. Bu bir muncha vaqt davom etadi. Buzilish ortgan sari, fikrlar boshqa o'lchamlarga ega bo'lib, o'zlarining obsessionalari bilan qo'rqitadi. Ulardan qutula olmay, u tashvish va qo'rquvni boshdan kechiradi.

Ongsiz tushunish bosqichi. O'smirlar obsessive kompulsiv buzilishi haqida aytilsa, u eshitgan narsaga ishonishdan bosh tortadi. U ruhiyatida hamma narsa yaxshi ekanligiga ishonadi va obsessiv holatlarni o'zi yengishga harakat qiladi.

Qabul qilish bosqichi. Ushbu bosqichda o'smir OKB shaklida ruhiy kasallik rivojlanayotganini to'liq tushunadi. U buzilishini boshqarishni o'rganish uchun tashqaridan yordam kerakligini tushunadi.

Mavjud obsessiv kompulsiv buzilish sababli boshqa ruhiy buzilishlar rivojlanishi mumkin. Obsessiv fikrlar, fobiyalar va qo'rquvlar haddan tashqari tashvish va tushkunlikka olib keladi. Biroq, o'smirlarda depressiyaning oqibatlari juda boshqacha bo'lishi mumkin. Ba'zi odamlar salbiy his-tuyg'ularni yengishga muvaffaq bo'lishadi, boshqalari uchun depressiyaga obsessiya halokatli bo'lib chiqadi va o'z joniga qasd qilish fikrlariga olib keladi. O'z-o'zidan his-tuyg'ularni yengishga urinib, o'smirlar dori-darmonlar va spirtli ichimliklarni qabul qilishni boshlaydilar, bu kasallikning klinik ko'rinishini sezilarli darajada yomonlashtiradi. Obsessive kompulsiv buzilish bilan og'rikan bemorning hayot sifati keskin o'zgaradi, u yakallikka intiladi va atrofdagilar bilan ijtimoiy masofa paydo bo'ladi.

Xulosa va takliflar. O'smirlarda obsessiv holatlarning paydo bo'lishining sabablari to'liq tushunilmaganligi sababli, o'smirlarda Obsessive kompulsiv buzilish bo'yicha profilaktik tavsiyalar haqida gapirish qiyin.

Obsessiv fobiyalar, fikrlar va qo'rquvlarni qo'zg'atadigan tashqi ogohlantirishlar bilan bir qatorda, mutaxassislar zamonaviy hayotning qulayligi va raqamlashtirish kabi omillarni hisobga olishadi. O'smirni Internetdagi sifatsiz ma'lumotlardan chalg'itish uchun uning bo'sh vaqtini yanada ijobiy va zarur narsalar bilan to'ldirish kerak, masalan, sport yoki qo'l mehnati.

Birlamchi profilaktikada bolani tarbiyalash usullariga e'tibor berish, uning hayotidan psixikaga shikast yetkazuvchi omillarni istisno qilish kerak. Ikkilamchi profilaktika o'smirning shaxsiyatiga yanada murakkab ta'sirlarni o'z ichiga oladi, chunki unga allaqachon obsessive kompulsiv buzilish tashxisi qo'yilgan. Avvalo, o'smir mutaxassisning tavsiyalariga amal qilishi, kun tartibiga rioya qilishi va yomon odatlardan voz kechishi kerak.

ADABIYOTLAR

1. Bandura A., Walters R. O'smirlik tajovuzkorligi. Tarbiya va oilaviy munosabatlarning ta'sirini o'rganish.
2. [History](#). Obsessive-Compulsive and Related Disorders. Stanford School of Medicine.
3. Kekelidze, 3. I. Bolalar va o'smirlarda travmadan keyingi stress buzilishi
4. Khudaiberdieva Dilorom Khaidar qizi, HOW DOES OBSESSIVE -COMPULSIVE DISORDER MANIFEST ITSELF? SCIENCE AND INNOVATION INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL VOLUME 2 ISSUE 4 APRIL 2023
5. Khudaiberdieva Dilorom Khaidar kizi, HOW OBSESSIVE COMPULSIVE DISORDER EFFECTS ON DAILY LIFE. Republican scientific and practical conference 30-may 2023
6. Khudaiberdieva Dilorom Khaidar kizi WHAT IS OBSESSIVE – COMPULSIVE DISORDER? SCIENCE AND INNOVATION INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL VOLUME 2 ISSUE 3 MARCH 2023
7. Khudaiberdieva Dilorom Khaidar kizi, Obsessive compulsive disorder history and factors.
8. KHUDAIBERDIEVA Dilorom, KHOLNAZAROVA Matluba, IDENTIFYING OBSESSIVE – COMPULSIVE DISORDER AMONG OTHER PSYCHOLOGICAL DISORDERS. O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI XABARLARI, 2023, [1/12/2]
9. Lukyanchenko N.V., O'smirlardagi psixologik stressning rivojlanishida ota-ona omili.
10. Reshmidt H. Bolalar va o'smirlar uchun psixoterapiya. Moskva "Mir", 2000 yil